Tampereen yliopisto
Tampereen ammattikorkeakoulu

Tekijänoikeudet (etä)opetuksessa

Webinaari 23.11.2020

© Miisa Karjalainen

Sisältö

1) Johdatus aiheeseen, sääntelytausta
2) Miksi pitää sopia ja mitä sovitaan?
3) Miten sopiminen tapahtuu? (Lisensointi, käyttöoikeuksista sopiminen)
4) Ennakkokysymykset

Virittäytyminen aiheeseen - ennakkokysymykset

- Millaiset sopimukset säätelevät tekijänoikeuksia?
- Missä määrin opettajat voivat tutustua toistensa tuottamaan opetusmateriaaliin esim. sen varmistamiseksi, ettei kurssien välillä ole suurempia päällekkäisyyksiä? Onko tekijänoikeuslaki ym. pelisäännöt siinä asiassa sallivia vai kieltäviä? Tuleeko opettajan suostua kollegan pyyntöön saada tutustua tuottamiinsa dioihin yms. vai voiko hän kieltäytyä siitä?
- Oikeudet omiin valokuviin, visuaalisiin tuotoksiin (kaaviot, kuvitukset) ja opetusmateriaaliin, joka on tuotettu henkilökohtaisella apurahalla tai toisessa yliopistossa (esim. väitöskirjan sisältö).
- Opettajan tekijänoikeuden suhde työnantajan haluun käyttää materiaalia.
- Miten on mahdollista että tutkimustulosten ja keksintöjen oikeudet yliopisto ottaa haltuun työnantajan oikeudella/keksintölaki mutta samaan aikaan jos tuotan työajalla opetusmateriaalia niin oikeudet ovat minulla opettajana. Eikö yhtälailla yliopistolla pitäisi olla oikeus työajalla tuotettuun opetusmateriaalin? Olisi hyvä jos tätä selvennettäisiin koska työntekijän näkökulmasta tutkimusta ja opetusta arvotetaan eri tavalla vaikka molemmat ovat vastikkeellista työtä.
- Verkkokurssien ja sähköisen opetusmateriaalin tekijänoikeudet kiinnostavat/Erityisesti tallennettujen luentojen oikeudet.
- Miten tehdään tekijänoikeuden säännöistä tarpeeksi selkeät sekä työnantajalle että työntekijälle?

Tekijänoikeuslain lähtökohta

TekijäL 1 §:

” Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla. (24.3.1995/446)

Kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa.”

Taloudelliset tekijänoikeudet

TekijäL 2 §:

” Tekijänoikeus tuottaa, jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.”

Tekijänoikeussuojan sisältö

- Toisen teosta ei saa käyttää/hyödyntää ilman lupaa/perusteettomasti
- Tekijänoikeus suojaa **ilmenemismuotoa**, ei asiasisältöä itsessään. (ei siis suojaa esitettäviä ajatuksia, ideoita, tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, toteamuksia tai teoksen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta)
- Kuka tahansa saa esim. kirjoittaa kirjan, maalata taulun tai tehdä esitelmän samasta aiheesta tai käyttää toisen teosta inspiraation lähteenä ilman lupaa.

https://korkeakoulu.kopiraittila.fi/fi/mitatekijanoikeustarkoittaa

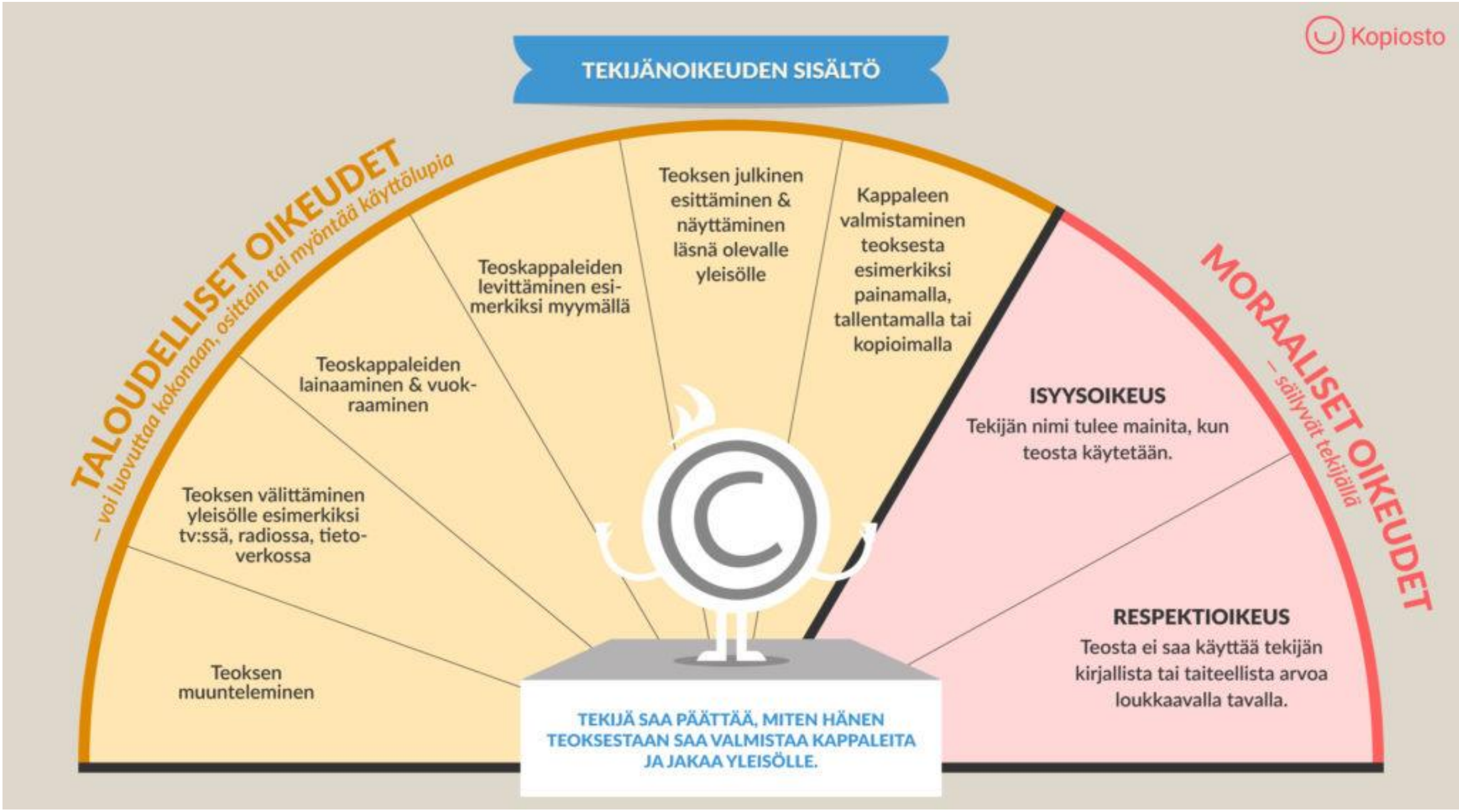

Opetusmateriaalit tekijänoikeuden alaisena teoksena

- Käytännön tilanteita: materiaalin tallentaminen verkkoalustalle ja jakaminen verkon välityksellä, esittäminen myöhemmin, kollegan tekemän aineiston käyttö jne.
- **Tekijällä yksinomainen oikeus päättää, mitä teoksella tehdään**, laissa jotakin rajoituksia
- Opetustilanteiden/verkko-opetuksen kannalta relevantti on TekijäL 14 § 2 mom.:

” *Opetustoiminnassa saa äänen tai kuvan suoran talteenottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa tilapäisesti käytettäväksi. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen.”*

→ Lainkohta sallii vain tilapäisen käytön. Ei mahdollista esim. verkkoluennon tallentamista myöhempää katselua varten ilman lupaa

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2006:11 Luentoesityksen tekijänoikeussuoja, tekijänoikeus virkasuhteessa

1. Onko yliopistossa tai korkeakoulussa toimivalla luennoitsijalla oikeus määrätä luentoesityksensä tallentamisesta ja edelleen jakelusta?

2. Milloin korkeakouluopetukseen voidaan soveltaa tekijänoikeuslain 14 §:n 2 momentin rajoitusta? Säännös käsittää sanamuotonsa puolesta ainoastaan poikkeuksen kappaleen valmistamiseen, ei yleisön saataville saattamiseen kuten yleisölle välittämiseen.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2006:11

3. Onko luentoesitysten tekijänoikeussuojan laajuudessa eroa sen perusteella onko luennoitsija yliopistoon kiinteässä palvelussuhteessa vai esimerkiksi sivutoimisena tuntiopettajana tai ulkopuolisella rahoituksella toimivana tutkijana?

4. Onko yliopistolla työnantajana oikeus käyttää luennoitsijan esitystä työnantajan normaaliin toimintaan liittyvässä laajuudessa esimerkiksi välittämällä luentoesitystä tietoverkon välityksellä taikka muulla tavalla (esimerkiksi videoneuvotteluna tai perinteisenä tallennevideointina) ilman erillisen sopimuksen tekemistä luennoitsijan kanssa? Kattaako mahdollinen oikeus jakelun toiselle paikkakunnalle (esimerkiksi Helsingin yliopisto - Helsingin yliopiston Vaasan yksikkö, joka toimii Vaasan yliopiston yhteydessä)? Onko luennoitsijalle tällaisesta käytöstä oikeus erilliseen korvaukseen?

5. Missä määrin yliopisto voi myöhemmin hyödyntää ja levittää luentoesityksestä valmistettua tallennetta tai muuta siitä valmistettua kirjallista esitystä (esimerkiksi arkistoida ja käyttää uudelleen)?

Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2006:11

- Tekijänoikeuslakiin sisältyy määräykset tekijänoikeuden siirtymisestä(TekijäL 3 luku), mutta niihin ei sisälly yleisiä määräyksiä työ- tai virkasuhteessa laaditusta teoksesta. Taloudellisten oikeuksien siirtymisestä tai rajatusta moraalisista oikeuksista luopumisesta voidaan aina sopia tekijän ja työn- tai toimeksiantajan välillä. Koska sopimiselle ei ole säädetty määrämuotoa, voi joissain tapauksissa ilman nimenomaista mainintaakin työ- tai toimeksiantosuhde kattaa tekijänoikeuden siirtymisen jossain laajuudessa työn- tai toimeksiantajalle.
- Yleisperiaatteena voidaan pitää sitä, että luotaessa tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia palvelussuhteessa, on niiden käytöstä lähtökohtaisesti sovittava palvelussuhteen ehdoissa.

1.

- Luentoesityksen tallentaminen on sallittua TekijäL 14 § 2 momentin edellytysten täyttyessä, eli opetustoiminnassa saa äänen tai kuvan suoran talteenottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa tilapäisesti käytettäväksi.
- Mikäli suullinen luento täyttää teoskriteerin, eli on riittävän itsenäinen ja omaperäinen, on sen katsottava tulevan julkistetuksi julkisessa luentotapahtumassa.
- TekijäL 14 § 2 momentissa tai muualla tekijänoikeuslaissa ei tekijänoikeutta ole rajoitettu esityksen edelleen jakelun suhteen, joka siis kuuluu tekijän yksinoikeuden piiriin.

2.

- TekijäL 14 §:ssä ei ole tehty eroa opetuksen ja yliopistoissa tapahtuvan opetuksen suhteen. Näin ollen on yliopistoissa tapahtuvaa opetusta pidettävä tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna opetuksena.
- Opetustoimintaa ei sinänsä ole tarkemmin määritelty eikä myöskään erityisesti rajattu. Opetustoiminta on perusluonteeltaan julkista toimintaa ja luentotilaisuudet yleensä avoimia. **Käytön on oltava luonteeltaan tilapäistä, eli lyhytaikaista ja ei-jatkuvaa.** Tallenteen käytöllä ei ole tarkoitettu laajentaa opetustapahtumaa siitä, mikä se luennoitsijan itsensä luennoimana olisi.
- Mikäli tallennetta halutaan hyödyntää tilapäistä, luonteeltaan korvaavaa käyttöä laajemmin tai pysyvästi opetustoiminnassa, esimerkiksi hyödyntäen etäyhteyttä tai ilman, vaatii tällainen käyttö sopimuksen tekijänoikeuden haltijan kanssa.

3.

- Syntyvä tekijänoikeudellinen suoja on sama riippumatta palvelussuhteen laadusta. Tekijänoikeuden laajuus on siten niinikään sama riippumatta palvelussuhteen laadusta.
- Palvelussuhteella voi kuitenkin olla merkitystä tekijänoikeuden siirtymisen kannalta riippuen palvelussuhteen ehdoista. Samoin sillä, missä määrin esitettävä esitys on vain työnantajan tarkkojen ohjeiden perusteella tapahtuvaa toimintaa, joka ei ole itsenäistä eikä omaperäistä, tulee arvioida tapauskohtaisesti. Esimerkiksi korkeakouluopetuksessa tämä kuitenkin lienee harvinainen tilanne.
- Mitään erityistä olettamaa palvelusuhteen oikeuksia siirtävästä vaikutuksesta luentoesitysten suhteen ei tekijänoikeuslaissa ole.

4.

- Videoneuvottelujen käyttö opetustoiminnassa on nykyisin varsin tavanomaista. Luennoitsija voi tällöin esittää luentonsa myös toisella paikkakunnalla olevalle opiskelijajoukolle. Tällaisen luennon tilapäinen korvaaminen tallenteella ei kuitenkaan ole TekijäL 14 § 2 momentin piiriin kuuluvaa toimintaa nimenomaisen yleisölle välittämistä koskevan määräyksen puuttuessa.
- Mikäli näin on tarkoitus opetuksessa menetellä, tulee tästä sopia luennoitsijan kanssa.

5.

- TekijäL 14 § 2 momentin mukaan opetustoiminnassa saa äänen tai kuvan suoran talteenottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa tilapäisesti käytettäväksi. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen.
- Tästä syystä tallenteen hyödyntäminen alkuperäisen käyttötarkoituksen jälkeen muussa tarkoituksessa vaatii tekijän luvan.

Tekijänoikeuden luovutus, käyttöoikeudesta sopiminen, lisensointi

- TekijäL 27 §: *”Tekijänoikeus voidaan, 3 §:n säännöksistä johtuvin rajoituksin, luovuttaa kokonaan tai osittain.”*
- TekijäL 28 §: ” *Ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle*. ”
- Tekijänoikeuslakiin ei sisälly säännöksiä työ- tai virkasuhteessa luoduista teoksista (lukuun ottamatta tietokoneohjelmia ja niihin välittömästi liittyviä teoksia sekä tietokantoja koskevat erityissäännökset).

Tekijänoikeus työsuhteessa

- Kenelle tai keille tekijänoikeudet työsuhteessa kuuluvat on viime kädessä näyttökysymys osapuolten kesken. Missä laajuudessa käyttöoikeudet ovat siirtyneet, ratkeaa työsuhteen ehtojen perusteella. Yleensä on katsottu, että tekijänoikeudet siirtyvät työnantajalle normaalin toiminnan edellyttämässä laajuudessa, jolloin oikeudet teoksen muuhun käyttöön jäävät tekijälle. Tämä riippuu kuitenkin viime kädessä alan tapaa koskevan näytön arvioinnista, eikä tekijänoikeusneuvosto tutki asiaa siltä osin.

Tekijänoikeus työsuhteessa

- Tekijänoikeusneuvoston lausuntokäytännössä omaksuttu ns. normaalikäyttösääntö:

  - Työnantaja saa oikeuden käyttää työntekijän työsuhteessa luomaa teosta työnantajan normaalin toiminnan puitteissa (vaikka ei olisi erikseen sovittu käytöstä).

  → Ei ole sovellettu opetusalalla/yliopistossa

Tekijänoikeuden luovutuksesta sopiminen

- Tekijänoikeuslaki ei sisällä tarkempia säännöksiä siitä, miten tekijänoikeuden alaisen materiaalin käyttöön annetaan lupa tai miten teoksen käytöstä sovitaan

  → Tekijä itse päättää

- Sopiminen tapahtuu yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaan

  - sopimusvapaus
  - muotovapaus

(Sopimus voi olla suullinen, kirjallinen tai konkludenttinen)

Käyttöoikeuden myöntäminen, lisensointi

- Lisenssi = käyttöoikeus (lupa käyttää teosta)
- Voidaan sopia tapauskohtaisesti kunkin käyttäjän kanssa tai tekijä voi saattaessaan teoksen yleisön saataville määritellä käyttöoikeudet
    - avoin julkaiseminen, CC-lisenssi
    - muu valmis lisenssi
    - tapauskohtainen räätälöity lisenssi

Creative Commons – CC-lisenssi

- Creative Commons lisenssillä voi jakaa tekijänoikeutensa aineistoon (joko kokonaan tai osittain)
- Lisenssejä on neljä erilaista ja CC-lisensoitua aineistoa käytettäessä on tärkeää selvittää, mitä oikeuksia tekijä on jakanut, onko esim. muokkaaminen sallittu vai saako vain kopioida, saako käyttää kaupalliseen toimintaan

  CC BY (ByAttribution, Nimi mainittava)

  CC NC (NonCommercial, EiKaupallinen)

  CC-ND (NoDerivatives, EiMuutoksia)

  CC-SA (ShareAlike, JaaSamoin/Sama lisenssi)

  (voi yhdistää esim. CC BY-NC-SA)
- Lisätietoja: https://creativecommons.fi/lisenssit/

Yksilöity lisenssi: Mistä pitää/kannattaa sopia?

- Sopimuksen kohde (teoksen yksilöinti, käyttötarkoitus)
- Mitä käyttöoikeuden saava taho saa tehdä teokselle/käyttöoikeuden laajuus?
  - Saako muokata
  - Saako luovuttaa käyttöoikeuden edelleen
  - Saako tallentaa/kopioida, välittää verkossa
  - Saako käyttää kaupallisessa toiminnassa?
  - Saako yksinomaisen oikeuden vai esim. tekijän kanssa rinnakkaisen käyttöoikeuden
- Onko käyttöoikeus kertakäyttöinen vai saako käyttää useampaan otteeseen (esim. opintojakson toteutus), onko käyttöoikeus jatkuva?

Mistä pitää/kannattaa sopia?

- Maksetaanko käyttöoikeuden luovuttamisesta korvaus?

  - kuuluuko oppimateriaalin tuottaminen työsuhteen ehtoihin?

  - vapaasti sovittavissa, missään ei sanota, että on pakko saada korvaus!

- Jos julkaisee aineistoa netissä, kannattaa tarkistaa käyttämänsä palvelun/alustan käyttöehdot!

Muita huomioita

- Aineistojen jakaminen kaupallisilla verkkoalustoilla esim. Youtube
    - Youtuben käyttöehdot:

”***YouTubelle annettava oikeus***

Toimittamalla Sisältöä Palveluun annat YouTubelle maailmanlaajuisen, ei-yksinomaisen, maksuttoman, siirrettävän, alilisensoitavan luvan käyttää (esimerkiksi kopioida, levittää, muokata, näyttää ja esittää) Sisältöä Palvelun tarjoamiseksi, edistämiseksi ja parantamiseksi.

Muille käyttäjille annettava oikeus

Lisäksi annat jokaiselle Palvelun käyttäjälle maailmanlaajuisen, ei-yksinomaisen ja maksuttoman luvan Sisältöösi pääsyyn Palvelun kautta sekä Sisällön käyttöön (mukaan luettuna kopiointiin, levittämiseen, muokkaamiseen, näyttämiseen sekä esittämiseen) Palvelun toimintojen avulla.”

Ennakkokysymykset

- Millaiset sopimukset säätelevät tekijänoikeuksia?
- Missä määrin opettajat voivat tutustua toistensa tuottamaan opetusmateriaaliin esim. sen varmistamiseksi, ettei kurssien välillä ole suurempia päällekkäisyyksiä? Onko tekijänoikeuslaki ym. pelisäännöt siinä asiassa sallivia vai kieltäviä? Tuleeko opettajan suostua kollegan pyyntöön saada tutustua tuottamiinsa dioihin yms. vai voiko hän kieltäytyä siitä?
- Oikeudet omiin valokuviin, visuaalisiin tuotoksiin (kaaviot, kuvitukset) ja opetusmateriaaliin, joka on tuotettu henkilökohtaisella apurahalla tai toisessa yliopistossa (esim. väitöskirjan sisältö).

Ennakkokysymykset

- Opettajan tekijänoikeuden suhde työnantajan haluun käyttää materiaalia.
- Miten on mahdollista että tutkimustulosten ja keksintöjen oikeudet yliopisto ottaa haltuun työnantajan oikeudella/keksintölaki mutta samaan aikaan jos tuotan työajalla opetusmateriaalia niin oikeudet ovat minulla opettajana. Eikö yhtälailla yliopistolla pitäisi olla oikeus työajalla tuotettuun opetusmateriaalin? Olisi hyvä jos tätä selvennettäisiin koska työntekijän näkökulmasta tutkimusta ja opetusta arvotetaan eri tavalla vaikka molemmat ovat vastikkeellista työtä.
- Verkkokurssien ja sähköisen opetusmateriaalin tekijänoikeudet kiinnostavat/Erityisesti tallennettujen luentojen oikeudet.
- Miten tehdään tekijänoikeuden säännöistä tarpeeksi selkeät sekä työnantajalle että työntekijälle?

KIITOS JA MUKAVAA
TYÖVIIKKOA!